

Naar een sterke S

Strategisch onderzoek ter versterking van het sportaanbod in het kader van de BOS-impuls

Amsterdam, 15 maart 2005

Eric Lagendijk
Paul Duijvestijn

Met medewerking van:
Marga van Aalst
Gea Schaap

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Vraagstelling	5
1.3	Methodische opzet	7
1.4	Opbouw van het rapport	8
2	De rol en bijdrage van de sport in BOS: feiten, knelpunten en kansen	9
2.1	Feiten	9
2.2	Knelpunten	10
2.3	Kansen	12
3	Verschillen in BOS-participatie verklaard: succes- en faalfactoren	13
3.1	Verenigingsfactoren	13
3.2	Faciliteren van BOS-samenwerking	15
3.3	Professionele inzet en ondersteuning	17
4	Wat is nodig voor een sterke S in BOS? Wensen en behoeften	18
4.1	Communicatie en informatievoorziening	18
4.2	Financiën	19
4.3	Verenigingsmanagement en verenigingsondersteuning	20
4.4	Sportvoorzieningen	21
5	Conclusies en advies	23
Bijlage 1	Overzicht respondenten	31

1 Inleiding

Onder de vlag van het Europees jaar van opvoeding door sport is door VWS en OCW een aantal projecten en activiteiten gefinancierd waaruit andermaal is gebleken dat het middel 'sport' in de opvoeding en het onderwijs van kinderen en jongeren zeer waardevol is, maar (nog) niet ten volle wordt benut. Een belangrijke, zo niet de belangrijkste oorzaak daarvan is dat de sportsector, en dan met name de georganiseerde sport, in de BOS-praktijk doorgaans de zwakste schakel vormt. Die constatering was voor het ministerie van VWS aanleiding voor de opdracht aan DSP-groep om een beleidsvoorbereidend onderzoek te doen naar de positie van de sport in het kader van BOS. Doel van dit onderzoek is om te achterhalen wat nodig is om de sport/ het sportaanbod te versterken in het kader van de tijdelijke stimuleringsregeling buurt, onderwijs en sport, kortweg de BOS-impuls.

Dit inleidende hoofdstuk bevat vier onderdelen. Paragraaf 1.1 geeft een weergave van de aanleiding en achtergronden van zowel de BOS-impuls als het onderzoek van DSP-groep. Paragraaf 1.2 bevat de centrale onderzoeksvraag en deelvragen. De methodische opzet komt aan bod in paragraaf 1.3. Paragraaf 1.4 tenslotte gaat in op de verdere opbouw van het rapport.

1.1 Aanleiding

BOS-impuls

Onlangs maakte de staatssecretaris van VWS de tijdelijke stimuleringsregeling buurt, onderwijs en sport, afgekort tot BOS-impuls, bekend. Deze regeling bouwt inhoudelijk en procedureel voort op de breedtesportimpuls waar ongeveer de helft van de Nederlandse gemeenten gebruik van heeft gemaakt. Maar er zijn ook verschillen. De BOS-impuls is specifiek gericht op samenwerking tussen sportaanbieders, scholen en wijkinstellingen. Daarnaast stelt VWS als voorwaarde dat BOS-projecten een maatschappelijk effect sorteren dat uitstijgt boven het sportbelang. Letterlijk is de BOS-impuls gericht op "ondersteuning van gemeenten bij hun aanpak van achterstanden van jeugdigen van 4 tot 19 jaar". Het gaat daarbij om achterstanden op het gebied van gezondheid, welzijn, onderwijs, opvoeding, sport of bewegen. Beoogd wordt daarmee onder meer ongezond leefgedrag, overgewicht, bewegingsarmoede, rondhangen uit verveling, schooluitval en criminaliteit tegen te gaan. Kortom: sport wordt gezien als goed middel om de positie van jongeren op uiteenlopend gebied te verbeteren. Samenwerkingsverbanden in de BOS-driehoek moeten daaraan bijdragen.

Stand van zaken BOS

Voordat het ministerie van VWS de tijdelijke stimuleringsregeling opstelde, liet zij een inventariserend onderzoek houden naar lokale projecten op het snijvlak van buurt, onderwijs en sport in het land. In het rapport '*Door de bomen het BOS*' (mei 2003) concludeerde DSP-groep dat BOS-projecten wijd verbreid zijn onder talloze grote, middelgrote en zelfs kleine gemeenten. Met name Jeugd in Beweging, de breedtesportregeling, het sportbuurtwerk en de verlengde schooldag / brede school hebben daar een stimulans aan gegeven.

De belangrijkste constatering in de ogen van de onderzoekers waren:

- In de overgrote meerderheid van gemeenten bevinden BOS-projecten zich nog in een pril stadium van verkennende vormen van samenwerking, hetgeen tot uiting komt in incidentele uitwisseling van kader/personeel, accommodatie en financiën.
- De meeste BOS-projecten richten zich in hoofdzaak op twee pijlers uit de driehoek BOS. De meest voorkomende vorm van samenwerking is die tussen sportaanbieders en school, meestal tot stand gekomen onder gemeentelijke regie. Het sportbuurtwerk werkt incidenteel samen met scholen en doet daarnaast veelal sportstimulering in achterstandswijken, waarbij zij 'vindplaatsgericht' te werk gaat.
- Sportclubs spelen over het algemeen een aanvullende rol in het kader van BOS-projecten. Veel verenigingen zijn bereid om incidenteel een gastles te verzorgen in of na schooltijd. Vaak blijft het daarbij, zodat van continuïteit nauwelijks sprake is. Duurzaamheid van sportaanbod wordt eerder en gemakkelijker bereikt door de inzet van gemeentelijke sportconsulenten, freelance sportinstructeurs of studenten van ALO of CIOS.
- Gemeenten spelen een cruciale rol in de fase van beleidsontwikkeling rond BOS (gemeentelijke regie). Het zijn immers gemeenten die de eerste contacten leggen met scholen, sportinstructeurs en sportverenigingen die belangstelling hebben. Gemeenten kunnen tevens besluiten om het sportstimuleringsbeleid en de daaronder vallende projecten in te passen binnen het BOS-kader.

Dit beeld is recent bevestigd bij een evaluatief onderzoek naar de negen pilotprojecten 'Beweegmanagement'. Ook hieruit bleek dat de georganiseerde sport enigszins op de achtergrond staat. Daar waar verenigingsondersteuners de verenigingen bijstaan bij hun aanbod op en bij scholen, lukt het om een meer structurele rol te spelen in het project. Gebeurt dit niet, dan blijft het aanbod van verenigingen bij scholen beperkt tot incidentele gastlessen. Structureel aanbod komt vaker tot stand door sportbuurtwerkers, sportconsulenten en freelance sportinstructeurs in te schakelen (DSP-groep 2004: *Evaluatie Beweegmanagement*, in opdracht van NISB).

Sport versterken voor BOS

Over de georganiseerde sport deed DSP-groep in 2003 op basis van het eerdergenoemde onderzoek '*Door de bomen het BOS*' de volgende aanbeveling:

Versterken van de sportvereniging

De georganiseerde sport is participant van BOS-projecten, en zelden of nooit initiatiefnemer of coördinator. Veel sportverenigingen hebben de grootst mogelijke moeite om met enige regelmaat een kennismakingsactiviteit aan te bieden in het kader van 'sportpakketten op en bij school'. Weinig tijd van schaars sportkader overdag is daar debet aan. De laatste jaren is de aandacht voor het ondersteunen van het vrijwillig sportkader groeiende. Met subsidie van het ministerie van VWS ondersteunt en volgt NOC*NSF vijftien pilots waarin een professionele 'verenigingsmanager' actief is. Daarnaast zijn er tal van gemeenten die in het kader van de breedtesportimpuls inzetten op 'verenigingsondersteuning'.

Het verdient aanbeveling sportverenigingen te ondersteunen in hun participatieve rol bij het werken met sportkennismakingspakketten op en bij school. Er wordt inmiddels gewerkt aan 'een leerlijn voor binnen- en buitenschools bewegen' die recht doet aan de groeiende samenwerking tussen de lichamelijke opvoeding en buitenschoolse partners. Hierdoor worden de oorspronkelijk van elkaar gescheiden pedagogische leerlijn en sportieve leerlijn meer geïntegreerd. De georganiseerde sport, met name de sportbonden en de KVLO, kunnen worden verzocht kennismakingspakketten te ontwikkelen die verenigingen en scholen gemakkelijk kunnen afnemen en uitvoeren.

Daarnaast blijkt dat veel verenigingen te hoge verwachtingen hebben van ledenaanwas door kennismakingsprojecten. Ledenwinst treedt pas op bij investering in sportstimulering over langere termijn. Kinderen haken na kennismaking vooral af door een moeizaam verlopend opnameproces bij de sportvereniging. Het verdient derhalve ook aanbeveling sportverenigingen te ondersteunen bij opname van kinderen via kennismakingsprojecten. Een aspect daarbij is een betere oriëntatie van de verenigingen op de buurt, en minder fixatie op interne tradities van de verenigingen.

Inmiddels zijn, los van elkaar, verschillende acties genomen om de positie van sportverenigingen te verbeteren. Zo is recent een handboek verschenen onder de titel *'De sportvereniging in de wijk'*.¹ Dit handboek is bedoeld voor sportverenigingen, sportbonden, verenigingsondersteuners, sportbuurtwerkers, bewegingsconsulenten en gemeenten. Het handboek biedt hun diverse voorbeelden, tips en aandachtspunten om de relatie tussen sportvereniging, buurt en jeugd te versterken. Om het gedachtegoed uit het handboek te verspreiden is ook een implementatieplan uitgewerkt.

Naast de sportverenigingen zijn er ook andere sportaanbieders die een rol kunnen spelen in de BOS-strategie. Het sportbuurtwerk, freelance sportinstructeurs, bondstrainers, lokale ongebonden sportinitiatieven en commerciële aanbieders vanuit sportscholen en fitnesscentra blijken eveneens een bijdrage te kunnen leveren aan een versterking van BOS. Voorbeelden hiervan zijn sportscholen in achterstandswijken waar jongeren vechtsporten beoefenen (o.a. Hoogvliet, De Pijp) of ex-topsporters die het initiatief nemen om een jongerensportclub op te richten (atletiek in Amsterdam Zuidoost).

1.2 Vraagstelling

Centrale onderzoeksvraag

Welke beleidsstrategie is op landelijk niveau gewenst om op lokaal niveau het middel sport met succes in te zetten in de BOS-impuls en sportaanbieders een goede uitgangs- en uitvoeringspositie te geven voor BOS-samenwerking?

Zo luidt de centrale vraag van het beleidsvoorbereidend onderzoek, dat DSP-groep in opdracht van het ministerie van VWS heeft uitgevoerd.

Om antwoord te kunnen geven op die centrale vraag richt het onderzoek zich op drie niveaus:

- 1 het niveau van het lokaal sportaanbod; het gaat daarbij om lokale sportaanbieders, zoals sportverenigingen, particulieren, sportbuurtwerk en ongebonden sportinitiatieven;
- 2 het niveau van de ondersteuning van de lokale sport: het gaat daarbij om sportondersteuners, zoals verenigingsondersteuners, consulenten, sportbuurtwerkers en professioneel verenigingskader;
- 3 het landelijke niveau: rijksoverheid en landelijke partners.

Noot ¹ DSP-groep in opdracht van het ministerie van OC&W onder auspiciën van NOC*NSF (2004).

Deelvragen

Afgeleid van de centrale onderzoeksvraag zijn voor elk van deze drie niveaus een aantal deelvragen opgesteld:

ad 1 Deelvragen op het niveau van het lokaal sportaanbod

- Welke bijdrage kunnen sportclubs en andere sportaanbieders leveren (sport als middel) in het kader van BOS?
- Wat hebben verenigingen en andere sportaanbieders nodig om op volwaardige wijze duurzaam mee te draaien binnen BOS? Denk hierbij aan: kader, financiën, accommodatie, beleid en visie, oriëntatie op de buurt, maatschappelijke doelstelling, begeleiding bij samenwerking met derden, de rol van trainers en coaches², kennis en ervaring op het gebied van werken met jongeren in achterstandsposities en probleemjongeren (schooluitval, overgewicht, overlast, ...), cursussen/ trainingen, ondersteuning e.d.
- Tegen welke knelpunten lopen de sportaanbieders aan, en hoe lossen zij die op of kunnen zij die – samen met anderen - oplossen?
- Hoe kijken verenigingen en andere sportaanbieders aan tegen BOS? Welke voordelen en nadelen zien zij daarin?
- Wat zijn hun motieven om een rol te willen spelen binnen BOS?
- Welke vorm van ondersteuning of facilitering hebben zij daarbij nodig?
- Welke instelling of organisatie zou deze facilitering en ondersteuning moeten verzorgen?
- Waaraan zouden deze facilitering en ondersteuning moeten voldoen in de ogen van verenigingen en andere sportaanbieders?
- Welke goede voorbeelden zijn bekend van verenigingen en andere sportaanbieders die zich goed manifesteren binnen BOS? Welke succesfactoren zijn hierin te onderkennen?
- Welke voorbeelden zijn bekend van verenigingen en andere sportaanbieders waarbij BOS samenwerking niet (goed) tot stand kwam? Wat waren hiervan de oorzaken?

ad 2 Op het niveau van de ondersteuning van de lokale sport

- Welke ervaring is inmiddels opgedaan met ondersteuning van het sportaanbod gericht op BOS?
- Vanuit welke organisaties opereren deze ondersteuners? (het gaat hierbij niet persé om verenigingsondersteuners, maar ook om sportbuurtwerkers, of jeugdsportconsulenten)
- Welke verschillen in werkwijze zijn daarin te onderkennen?
- Welke resultaten zijn daarmee behaald?
- Wat hebben de ondersteuners nodig om een goede bijdrage te leveren aan een sterke positie van sportaanbieders binnen BOS?
- Welke competenties moeten de ondersteuners bezitten om sportaanbieders op een goede wijze te laten participeren binnen BOS?
- Welke 1^e of 2^e lijnsorganisatie(s) zouden de versterking van het sportaanbod gericht op BOS het beste kunnen organiseren en faciliteren?

Op landelijk niveau

- Welke knelpunten die verenigingen en andere sportaanbieders ondervinden bij of weerhouden van participatie binnen BOS dienen met voorrang aangepakt te worden?
- Welke organisaties kunnen hierbij het beste ingeschakeld worden?

Noot ² Zo is gebruik gemaakt van de ervaringen die zijn opgedaan met de projecten 'Coaches on tour' en 'Kanjers in de sport'.

- Welke maatregelen zou de Rijksoverheid kunnen treffen om deze knelpunten aan te (laten) pakken?
- Welke instrumenten zouden hiertoe ontwikkeld moeten worden?
- Welke allianties dienen hiertoe gesloten te worden?
- Welke afspraken moeten daarbij worden gemaakt?

Uitgangspunt

Uitgangspunt bij het onderzoek is de gedachte achter BOS dat samenwerking tussen en ondersteuning van de buurt-, onderwijs- en sportactoren zo veel mogelijk op lokaal niveau moet plaatsvinden. Hierbij kan gedacht worden aan: delen van accommodaties, duale aanstellingen en financiële allianties/bundeling. Hiertoe is in het kader van het onderzoek gezocht naar goede voorbeelden en naar ervaringen, die iets zeggen over de knelpunten bij het in praktijk brengen van BOS-initiatieven gericht op positieverbetering van jongeren.

1.3 Methodische opzet

DSP-groep heeft voor dit onderzoek gebruik gemaakt van twee onderzoeksmethoden, te weten:

- 1 interviews met landelijke, provinciale en lokale functionarissen;
- 2 schriftelijk bronnenonderzoek.

ad 1 Interviews

Het zwaartepunt van het veldonderzoek heeft gelegen bij interviews met lokale betrokkenen van BOS-activiteiten. In totaal zijn 16 interviews met lokaal betrokkenen gehouden. Daarbij gaat het om:

- gemeenten met projecten of beleid gericht op BOS en/of versterking van sport in de wijk;
- sportaanbieders, waaronder zowel sportverenigingen, sportbuurtwerkers als particuliere en ongebonden sportinitiatieven; en
- scholen.

Daarnaast zijn vier interviews gehouden met vertegenwoordigers van NISB, NOC*NSF en Sportraad Overijssel. Doel van deze gesprekken was om inzicht te krijgen in het ondersteuningsbeleid van deze landelijke en provinciale spelers, hun visie op de S in BOS en hun wensen ten aanzien hiervan. Bovendien zijn de 'good practices' van gemeenten, sportaanbieders en scholen deels via deze organisaties achterhaald.

Voorts bleken de verslagen van in totaal 17 interviews, die eind 2003/begin 2004 zijn gehouden ten behoeve van de ontwikkeling van het eerder genoemde handboek *'De sportvereniging in de wijk'* (NOC*NSF, 2004), nuttige informatie te bevatten. Het ging hier ook om interviews met sportaanbieders, scholen, sportondersteuners en landelijke en provinciale organisaties. De verslagen van deze gesprekken zijn derhalve ook gebruikt als input voor het onderzoek.

Zie bijlage 1 voor het overzicht van respondenten.

ad 2 *Bronnenonderzoek*

Het schriftelijke bronnenonderzoek heeft gelijk opgelopen met de interviews. Het ging daarbij om de analyse van onderzoeksrapportages, projectvoorstellen, voortgangsverslagen en nota's, die via de respondenten zijn verkregen.

1.4 Opbouw van het rapport

Aangezien de BOS-samenwerking en de aanpak van achterstanden op het lokale niveau gestalte moet krijgen, staan sportverenigingen en andere lokale sportaanbieders in dit rapport centraal. Van daaruit wordt geredeneerd wat op de andere niveaus nodig is om de S in BOS te versterken. Hoofdstuk 2, 3 en 4 vormen daarbij de 'resultatenhoofdstukken'. Dat wil zeggen dat deze hoofdstukken rechtstreeks voortkomen uit de interviews en het bronnenonderzoek. In het afsluitende vijfde hoofdstuk volgt de interpretatie van en reflectie op de resultaten. Hieronder gaan we kort in op de inhoud van de afzonderlijke hoofdstukken.

In hoofdstuk 2 staan we eerst stil bij de feitelijke bijdrage van sportverenigingen en andere aanbieders in BOS. Ook is hier aandacht voor knelpunten en kansen wat betreft de S in BOS.

Hoofdstuk 3 behandelt de vraag hoe het komt dat het de ene sportvereniging of sportaanbieder wel lukt een rol te spelen in BOS en de andere niet. Kritische succes- en faalfactoren komen hier aan het licht.

Hoofdstuk 4 biedt plaats voor de weergave van de wensen en behoeften van de respondenten. Centraal staat daarbij de vraag wat sportverenigingen en andere sportaanbieders nodig hebben om op volwaardige wijze duurzaam mee te draaien binnen BOS.

In hoofdstuk 5 tenslotte vindt de overallanalyse plaats en volgen de conclusies en aanbevelingen.

2 De rol en bijdrage van de sport in BOS: feiten, knelpunten en kansen

Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag welke bijdrage sportverenigingen en andere sportaanbieders feitelijk leveren in het kader van BOS en de aanpak van achterstanden (sport als middel). Deze vraag wordt met name behandeld in paragraaf 2.1. Paragraaf 2.2 gaat vervolgens in op de knelpunten die sportverenigingen en andere sportaanbieders ondervinden bij de participatie binnen BOS of hen zelfs weerhouden van participatie. In paragraaf 2.3 tenslotte staan we stil bij de kansen die er zijn voor een sterkere rol van sportaanbieders in BOS.

2.1 Feiten

Sport zwakste schakel in BOS

Het is in de inleiding al geconstateerd, maar wordt ook door de respondenten onderschreven: de sport is doorgaans het minst vertegenwoordigd in lokale BOS-projecten en vormt de zwakste schakel in BOS. Veelal zijn sportverenigingen niet meer dan participant in BOS-projecten. Meestal gaat het dan om het aanbieden van sportkennismakingsactiviteiten op scholen.

In dat kader bieden diverse sportbonden verenigingen en scholen kant-en-klare sportkennismakingspakketten aan, soms compleet met begeleiding. Voorts zijn er enkele sportondersteuningsorganisaties, zoals provinciale sportraden, die instructieavonden organiseren voor het methodisch-didactisch en pedagogisch inrichten van deze sportkennismakingscursussen. Soms gebeurt dit door middel van train-the-trainer trajecten (instructie aan gemeenten, die op hun beurt scholen en sportverenigingen kunnen instrueren).

Positieve uitzonderingen

Uiteraard zijn er ook sportverenigingen en sportaanbieders, die wél nauw samenwerken met onderwijs- en buurtpartners en die een actieve rol spelen in de aanpak van achterstanden. Dit zijn echter positieve uitzonderingen.

*"Ik heb gebeld naar NOC*NSF, NISB en de KNVB met de vraag of ze ons in contact konden brengen met andere sportverenigingen die participeren in De Brede School, om onderling ervaringen uit te wisselen. Het enthousiasme over ons initiatief was groot, maar ze wisten geen enkele club te noemen die in een vergelijkbaar traject zat."*

(Voorzitter Hennie Maartens van FC Berghuizen te Oldenzaal)

Anders dan vaak wordt gedacht zijn het niet alleen grote sterke sportverenigingen die sport inzetten als middel en meer doen dan het aanbieden van sportactiviteiten. Soms zijn het juist de wat kleinere clubs, die – vaak met de nodige ondersteuning – een belangrijke wijkfunctie in een achterstandsbuurt hebben of specifieke doelgroepen weten te bereiken, zoals allochtone jeugd.

Sporting Maroc, een Amsterdamse voetbalclub, biedt sinds kort ook meisjesvoetbal aan, speciaal voor allochtone meiden. Dit in samenwerking met een medewerker van Sportcentrum Nieuwe Stijl Geuzenveld. Aanleiding was dat voetbal op school een populaire activiteit onder de allochtone meisjes in Geuzenveld was, maar dat de stap om zich aan te melden bij een 'witte' club te groot bleek...

Aandachtsjongeren matig bereikt

Alhoewel het bereik van alle sportverenigingen samen groot is, blijft een belangrijke groep jongeren buiten beeld. Met name allochtone jongeren en jeugd uit achterstandswijken weten de weg naar de sportvereniging vaak maar matig te vinden.

'Vergeten' doelgroep in BOS: (allochtone) meisjes

De doelgroep 'meisjes' heeft meer aandacht in BOS. De meeste sportactiviteiten zijn – impliciet – meer gericht op jongens. Dat geldt zowel voor de werving, de keuze van sportactiviteiten (vaak 'jongensactiviteiten') als om de invulling daarvan.

"De honkbalschool is alleen voor jongens. Er zijn veel minder meisjes die problemen geven. Er is wel gedacht aan een softbalafdeling, maar begeleiders hebben gesmeekt dit niet te doen: de verwachting was dat er zo'n toeloop van Antilliaanse jongens zou komen kijken bij deze trainingen dat er geheid meer problemen zouden ontstaan."

(Jan Lau, penningmeester van Honkbalschool Zuid-Oost te Amsterdam; een project voor circa 80 Antilliaanse probleemjongeren, dat bestaat uit naschoolse honkbaltrainingen, huiswerkbegeleiding en individuele hulp).

Verenigingsmanagement en verenigingsondersteuning

In het kader van de professionalisering van de verenigingssport is/wordt op verschillende plaatsen geëxperimenteerd met de inzet van zogenaamde verenigingsmanagers: professionals, die werken vanuit een of meer sportverenigingen, met als doel om deze club(s) te ontlasten en er een kwaliteitsslag te laten plaatsvinden.

Verenigingsondersteuning wordt - in vele verschillende varianten - aangeboden door diverse organisaties, te weten provinciale sportraden, levensbeschouwelijke koepels, sportbonden, lokale sportservicebureaus en gemeenten.

Zowel verenigingsmanagement als verenigingsondersteuning kan de 'BOS-rijpheid' van sportverenigingen vergroten.

2.2 Knelpunten

De sport blijkt, zoals gezegd, de zwakste schakel te zijn in BOS. Daarbij gaat het om knelpunten die sportverenigingen en andere sportaanbieders onderkennen bij de participatie binnen BOS of hen zelfs weerhouden van participatie.

Sportverenigingen moeten het doen met vrijwilligers

Sportverenigingen draaien op vrijwilligers. Dat heeft gevolgen voor hun rol in BOS. Want het vrijwillige verenigingskader heeft nu eenmaal minder tijd te besteden (vooral overdag) en is doorgaans ook minder deskundig³ dan de professionals in de B en de O: een kaderprobleem dus op zowel kwantitatief als kwalitatief gebied.

Noot 3 Het gaat hier om pedagogische, methodisch-didactische en doelgroepspecifieke deskundigheid. Zo is de kennis over achterstandsjeugd vaak beperkt en laat ook de jeugdgerichtheid van sportverenigingen nog wel eens te wensen over: dat wil zeggen dat hun aanbod en cultuur onvoldoende zijn toegesneden op jongeren in het algemeen en achterstandsjongeren in het bijzonder. Op dit punt kan de verenigingssport veel leren van de werkwijze van andersoortige en vaak meer commerciële sportaanbieders. Die lukt het soms beter om in te spelen op de wensen en behoeften van jongeren (de klant) en om hun aanbod (het product) te 'verkopen'. Aan de andere kant is het aanbod van dergelijke sportaanbieders doorgaans vluchtiger en minder duurzaam.

In Amsterdam Zuidoost organiseren twee voetbalverenigingen in samenwerking met het stadsdeel en enkele basisscholen jeugdvoetbaltoernooien. De twee verenigingen stoppen er veel tijd en menskracht in, maar kampen met een kadertekort. Voor de organisatie van de woensdagmiddagactiviteiten zijn er nog net voldoende vrijwilligers te vinden: vooral mensen die tijdelijk geen werk hebben en wat gepensioneerde enthousiastelingen. De opvang binnen de sportclub en de begeleiding van de jeugdteams is echter een groot probleem. Zeker in de Bijlmer. Het probleem is gedeeltelijk opgelost door leerlingen van de sportklas van de Openbare Scholengemeenschap Bijlmer een cursus jeugdvoetbalscheidsrechter aan te bieden. Nu fluiten jongeren van 15 jaar alle wedstrijden.

Sportverenigingen zijn sterk intern gericht

Veel sportverenigingen zijn sterk intern gericht: ze zijn niet snel geneigd 'hulp van buiten' in te roepen en ook onvoldoende georiënteerd op de buurt.

De sport ervaart geen interne noodzaak voor BOS

Het gros van de sportverenigingen ervaart geen 'interne noodzaak' om mee te doen aan BOS. Ze zijn niet overtuigd van de meerwaarde die het voor hen zelf heeft. Sterker nog, het kost ze menskracht, terwijl het vrijwillig verenigingskader al onder druk staat. Sportverenigingen staan dus niet te springen om samen te werken met buurt en onderwijs, laat staan om een rol te spelen in het aanpakken van achterstanden bij jeugd. Ze hebben hun handen al vol aan het organiseren van reguliere activiteiten en bovendien: de eigen leden gaan voor.

"Als je als vereniging sport organiseert voor kinderen op school of in de wijk die nog geen sport beoefenen, dan kun je daar geen geld voor vragen. Deze kinderen zullen in eerste instantie geen contributie betalen. Wel na een jaar als ze echt lid willen worden misschien. Als de gemeente en het rijk dus willen dat de sportvereniging iets gaat doen voor jongeren die niet sporten moet er iets tegenover staan; zeker in de opstartfase."

(Willem Miermans, professioneel algemeen directeur van Sportvereniging Almere)

De sportvoorzieningen zijn soms ontoereikend

In sommige wijken, met name achterstandswijken, zijn simpelweg te weinig verenigingen en sportvoorzieningen aanwezig. Ook lenen de voorzieningen zich soms niet goed voor BOS-activiteiten, omdat ze bijvoorbeeld ongunstig gelegen zijn of sprake is van achterstallig onderhoud. Een goede ruimtelijke infrastructuur is een noodzakelijke voorwaarde voor BOS-activiteiten.

"Ook de ruimte werd te klein en de toiletvoorzieningen waren niet voldoende. Als je daar niet op inspeelt stort zo'n project in. Nu maken ze gebruik van een nieuw gebouw: een schoolgebouw, dat niet direct aan de straat ligt. Daar zijn ze heel tevreden over."

(Sportbuurtwerker Jurriaan Otto over het succesvolle project 'Kickbox plus' voor probleemjongeren in stadsdeel De Baarsjes te Amsterdam)

"Sport verliest het vaak op het gebied van ruimtelijke ordening wegens onkunde, onmacht of een lage financiële prioriteit, juist in achterstandswijken."

(Ruud Dijkman, gemeente Amersfoort)

Verenigingsondersteuning: te vluchtig en te versnipperd

Verenigingsondersteuning wordt aangeboden door diverse organisaties en in diverse vormen, maar in de kern komt het altijd neer op kortdurende ondersteuningstrajecten op aanvraag van sportverenigingen zelf. Afstemming is er niet of nauwelijks. De verenigingen – toch al sterk intern gericht – zien als gevolg van dit versnipperde ondersteuningsaanbod door de bomen het bos niet meer. Er is geen duidelijkheid over hoe verenigingsondersteuning (en ook verenigingsmanagement) werkt, wat het oplevert en welke vorm nu de beste is.

2.3 Kansen

Participatie van sportaanbieders en dan met name sportverenigingen in BOS is geen eenvoudige opgave, zo blijkt uit voorgaande paragraaf. Toch zijn er wel degelijk ook kansen en veel redenen om sterk in te zetten op een grotere rol van de S in BOS en de aanpak van achterstanden.

Sport als middel

Dat sport een goed middel is om jongeren te bereiken en hun positie op uiteenlopende gebieden te verbeteren wordt breed onderschreven, zowel door de sportaanbieders als door de ondersteuningsorganisaties. Sport is laagdrempelig en spreekt veel jongeren aan. Daar kan meer gebruik van worden gemaakt.

"Ouders moeten kleine kinderen aanleren dat ze 'nee' kunnen zeggen. Dat ze niet zo beïnvloedbaar zijn. Dat kan niet meer als ze groot zijn. En ze moeten zorgen dat kinderen een sportclub hebben en niet op straat hangen enzo."

(Antwoord van een 17-jarige Marokkaanse 'harde kern' jongen op de vraag wat er moet gebeuren om te voorkomen dat jongeren in de criminaliteit terecht komen; interview Eva Klooster, DSP-groep, 2004).

De cruciale positie van de sportvereniging in het sportveld

Naast sportverenigingen zijn er nog tal van andere sportaanbieders in het lokale sportveld actief. Denk daarbij aan commerciële sportaanbieders, sportbuurtwerk en particuliere en ongebonden sportinitiatieven. Zonder twijfel echter heeft de verenigingssport veruit het grootste bereik onder jongeren. Daarin is Nederland uniek in de wereld.

Bovendien zijn sportverenigingen van groot belang voor regelmatige en duurzame sportbeoefening. Want mits het een sportvereniging lukt aan te blijven sluiten op de wensen en behoeften van haar jeugdleden, sporten jongeren van die club er wekelijks een of twee keer en blijven zij er gedurende vele jaren lid.

Sportcentrum Nieuwe Stijl

Sportcentrum Nieuwe Stijl (SCNS) is een organisatieconcept dat als pilot wordt uitgetest op twee locaties: sportpark Ookmeer (1 juni 2004) en sportpark De Eendracht (1 januari 2004), beide in Amsterdam. Organisatorische vernieuwing moet ertoe leiden dat er een beter sportaanbod komt en dat deze grote sportparken in de westelijke tuinsteden van Amsterdam beter benut worden. Door het aanbod te flexibiliseren, te differentiëren en kwalitatief te versterken wordt het aantrekkelijker om te gaan sporten. Hiertoe zijn, deels met gelden uit de BSI, locatiemanagers aangesteld: professionalisering op sportparkniveau dus. Uiteindelijk moet dit de sportdeelname in de wijk/het stadsdeel verhogen. Gestreefd wordt naar samenwerking met de wijk en de bewoners aldaar. Ook pleintjes, gymlokalen en het onderwijs zelf worden daarin betrokken.

3 Verschillen in BOS-participatie verklaard: succes- en faalfactoren

Hoe komt het dat het de ene sportvereniging of sportaanbieder wel of beter lukt dan de andere om een rol te spelen in BOS en om een bijdrage te leveren aan de aanpak van achterstanden bij de jeugd? Dit hoofdstuk gaat in op die kernvraag en brengt daarmee de kritische succes- en faalfactoren in kaart. Daarbij maken we onderscheid tussen verenigingsfactoren (paragraaf 3.1), factoren die te maken hebben met het faciliteren van de BOS-samenwerking (3.2) en factoren op het gebied van professionalisering (3.3).

Dit hoofdstuk is sterk geënt op de analyse van zogenaamde 'good practices': sportverenigingen en andere sportaanbieders, die als voorbeeld gelden omdat zij sterk gericht zijn op hun omgeving en in staat zijn gebleken om de knelpunten, zoals genoemd in paragraaf 2.2, het hoofd te bieden. Wat waren de motieven van deze voorbeeldverenigingen om mee te doen met BOS, hoe hebben zij het aangepakt en wie of wat heeft hen daarbij geholpen?

3.1 Verenigingsfactoren

Hieronder gaan we in op factoren, die belangrijk zijn gebleken voor de 'BOS-rijpheid' van sportverenigingen. Achtereenvolgens behandelen we de motieven van de vereniging, de kartrekker, menskracht, financiën, jeugdparticipatie en jeugdgerichtheid.

Motieven

De sportverenigingen en andere sportaanbieders, die een bijdrage leveren aan de aanpak achterstanden in de wijk, handelen zonder uitzondering vanuit een zekere mate van maatschappelijke betrokkenheid. Zij zijn extern gericht en zien binding met de buurt soms zelfs als noodzakelijke voorwaarde voor hun voortbestaan. Dat dit de club ook veel goodwill en daarmee nieuwe leden oplevert (promotionele waarde) wordt meestal als bijkomend voordeel gezien. Daarnaast geeft men aan dat het vooral ook erg leuk is en veel voldoening geeft om verder dan de eigen club te kijken.

FC Berghuizen uit Oldenzaal heeft waarden en normen hoog in het vaandel staan en handelt daar ook naar. De club wil bijdragen aan de opvoeding van de jeugd en een bijdrage leveren aan de wijk. Wijkgerichtheid en maatschappelijke betrokkenheid ziet het bestuur van de plaatselijke FC niet als een kans, maar als een noodzaak om op termijn te overleven: "Aan het contact met de samenleving ontleen je als vereniging je bestaansrecht."
--

Een kartrekker en aanjager

Zonder uitzondering hebben de sportverenigingen en andere sportaanbieders, die op wat voor manier dan ook een aanzienlijke bijdrage leveren aan BOS, een gedreven kartrekker in hun midden. Daarmee wordt bedoeld op iemand die initiatieven neemt en die anderen in de vereniging enthousiast maakt en motiveert. Zo'n gangmaker blijkt belangrijk, zo niet noodzakelijk. Participeren in BOS en bijdragen aan de aanpak van achterstanden vereist immers een andere benadering dan sportverenigingen doorgaans gewend zijn. Sterker nog, vaak vraagt het om een cultuuromslag in de vereniging.

Dat lukt alleen als iemand hier helemaal voor gaat en anderen in zijn of haar kielzog weet mee te krijgen.

Voormalig sprintkampioen Sammy Monsels is de initiatiefnemer, de projectleider, het gezicht, kortom de motor van Continental Sport: een atletiekclub met diverse vormen van begeleiding voor kansarme jongeren in Amsterdam Zuidoost. Het enthousiasme en idealisme van Sammy werkt aanstekelijk, zowel op kinderen en jongeren, hun ouders, potentieel vrijwillig kader als potentiële donateurs en sponsors. Sammy kent bijna iedereen in de wijk en andersom kent iedereen Sammy. Na de start met atletiektrainingen in een parkeergarage heeft het project in zes jaar tijd een enorme vlucht genomen. En dat zonder subsidie. Continental Sports draait volledig op fondsen en een groot netwerk van bedrijven en individuen die donaties doen. Dat dit zonder Sammy Monsels nooit was gelukt lijkt geen twijfel.

Menskracht

Zoals gezegd, kader is voor veel sportverenigingen een probleem. Toch blijkt dat een enthousiaste en gedreven kartrekker vaak nieuw potentieel in de club weet aan te boren en van leuke BOS-projecten een zuigende werking uitgaat. Daarbij draait alles om communicatie en betrokkenheid. Het is de kunst leden en ouders te informeren over en te overtuigen van de meerwaarde en noodzaak van de BOS-activiteiten en hen persoonlijk te benaderen.

"Op het moment dat het project goed loopt neemt het enthousiasme en de bereidheid om mee te helpen toe. Zeker toen onze clinics aandacht kregen in het NOS-jeugdjournaal. Daarnaast moet je mensen ook gewoon persoonlijk vragen."
(Dhr. Ravers, penningmeester van ATV Ruiten Drie, een toerfietsvereniging die mountainbike-clinics voor de plaatselijke jeugd in Almelo organiseert)

Soms ook zijn er – met de nodige creativiteit – mogelijkheden om menskracht van buiten de eigen vereniging in te schakelen, zoals stagiaires.

"We hebben hier veel studenten. Via de studentensport worden nu vaak studenten geworven voor de BOS-activiteiten. Ze vinden het leuk en hebben vaak tijd overdag."
(Rob van de Berg, gemeente Delft)

Jeugdparticipatie

Bovendien biedt het vele voordelen om jongeren te betrekken bij de verenigingsorganisatie, hen goed op te leiden en ruimte te geven om in vereniging een goede en door hen gewenste rol te spelen. Weliswaar kost dat de nodige begeleiding, maar het levert ook veel op. Want de jongeren kunnen niet alleen taken uit handen nemen, maar bovendien zorgt het voor meer binding met hun club.

"Het stadsdeel betreft vooral jeugdige potentiële kaderleden, die graag willen. Zij krijgen een cool basketbalshirt en zijn trots dat ze verantwoordelijkheid krijgen. Ze volgen ook een laagdrempelige trainerscursus. Dit project heet 'Tieners nemen de leiding' en is afkomstig uit Rotterdam. Jongeren van de straat volgen een korte sportopleiding en geven in feite hun vrienden en leeftijdsgenoten training. Zij ontvangen een beperkte vergoeding. Meestal is hun werkelijke rol een ondersteunende. Dit werkt goed. Zij oefenen ook controle uit over hun 'peergroup', waardoor niemand meer anoniem is."
(Frans Vlietman, coördinator sportbuurtwerk stadsdeel Westerpark te Amsterdam)

Jeugdgerichtheid

In het verlengde van jeugdparticipatie ligt jeugdgerichtheid. De mate waarin sportaanbieders in hun cultuur, sfeer, aanbod en aanpak weten aan te sluiten op de wensen en behoeften van de jeugd in de buurt blijkt sterk bepalend voor hun bijdrage aan BOS en de aanpak van achterstanden.

Kanjers in de sport is een methode om trainers en coaches meer inzicht te geven in het gedrag en karakter van kinderen en daarmee om te gaan.

De brochure en de module 'De entertrainer, op weg naar meer jeugdgerichtheid in de sportvereniging' (DSP-groep in opdracht van NOC*NSF, 2004) zijn erop gericht het (technisch) jeugdkader van sportverenigingen meer 'streetwise' te maken. De brochure bevat praktische ideeën, tips en aandachtspunten om de jeugdgerichtheid van de sportvereniging te bevorderen, met name op het sportveld. Hoe zorg je ervoor dat de trainingen leuk én leerzaam zijn? Hoe kan de jeugdtrainer zich het beste opstellen? En welke rol kunnen de jongeren zelf spelen? De brochure en module zijn ontwikkeld in het kader van Mission Olympic, een initiatief van NOC*NSF en Coca-Cola Nederland B.V.

Aanleiding voor het project 'Kickbox plus' in stadsdeel De Baarsjes te Amsterdam was de overlast van een groep jongeren in de Chassebuurt. Toen ontstond het idee om deze jongeren discipline, regels en sociale vaardigheden bij te brengen door middel van sportactiviteiten. Via het ambulante jongeren team (AJT) werd achterhaald welke sportactiviteit deze jongeren aansprak: kickboxen. De betrokkenheid van voormalig wereldkampioen Nourdin El Otmani (hij verzorgt de kickboxlessen) maakte deelname helemaal aantrekkelijk voor de jongeren. Dit heeft ertoe geleid dat veel jongeren zich als deelnemer aanmeldden en later ook bereid bleken om een actieve rol in de uitvoering te spelen als vrijwilliger. Zo kunnen de deelnemers ook assistent-kickboxleraar worden. Juist doordat de activiteit uit de jongeren zelf komt blijkt het project een prima middel om de risicojongeren en ouders te bereiken en deel te laten nemen aan sociaal-educatieve activiteiten.

Financiële continuïteit

Voor de continuïteit van BOS-projecten blijkt het belangrijk om – na de opstartfase – niet te afhankelijk te zijn van externe geldschieters (subsidies) of lange termijn afspraken met hen te maken.

"Voor de start van het project was het belangrijk dat we mountainbikes kregen van de KNWU. Sindsdien doen we het met een kleine eigen bijdrage van scholen van 125 euro voor vier clinics. Dat voorkomt vrijblijvendheid en zorgt ervoor dat het project zichzelf kan bedruipen." (De heer Ravers, penningmeester van ATV Ruiten Drie te Almelo; een toerfietsvereniging die al enige jaren op eigen kracht mountainbikeclinics organiseert voor leerlingen van naburige scholen in achterstandswijken)

3.2 Faciliteren van BOS-samenwerking

BOS vraagt, uiteraard, ook om inzet van gemeenten. Zij hebben een faciliterende rol en moeten de sportaanbieders en andere betrokkenen stimuleren en in staat stellen om invulling te geven aan BOS en het inzetten van sport als middel. De mate waarin gemeenten deze rol oppakken blijkt in hoge mate bepalend voor de BOS-participatie van sportverenigingen en andere sportaanbieders.

Belangrijke succes- c.q. faalfactoren in dit kader zijn financiering, een lokale bruggenbouwer, de samenwerkingsstructuur, cultuurverschillen tussen de BOS-partners en de aanwezige sportvoorzieningen.

Financiering

Gemeenten spelen een belangrijke rol in de financiering van BOS-activiteiten. Om te voorkomen dat de activiteiten en inzet van sport als middel van tijdelijke aard zijn, is het zaak om al bij de start te bepalen hoe de financiering voor langere termijn wordt geregeld. Ook kunnen gemeenten deelname van sportverenigingen en andere sportaanbieders aan BOS stimuleren door middel van subsidiesturing. Zo is de gemeentelijke bijdrage voor sportverenigingen in Enschede mede gebaseerd op het aantal jongeren uit aangewezen aandachtswijken, die zij weten te bereiken.

Een lokale bruggenbouwer of coördinator

Samenwerking tussen scholen, sportaanbieders en wijkorganisaties gaat niet vanzelf.

Er is een verbindende schakel, een spil, nodig; een coördinator die of coördinatieteam dat zorgt voor afstemming tussen de BOS-partners in de wijk en hen structureel stimuleert tot samenwerking en hun hierbij ondersteuning biedt.

Ten behoeve van Brede School Zuid-Berghuizen, een samenwerkingsverband tussen basisschool De Leemstee, voetbalclub FC Berghuizen, welzijnsinstelling Impuls en kindercentrum Columbus Junior, zijn vanuit gemeente Oldenzaal een projectleider en een procesmanager aangesteld; beide voor 8 uur per week. De projectleider opereert op afstand, heeft zitting in de stuurgroep, houdt de grote lijnen in de gaten en zorgt voor afstemming binnen het gemeentelijke apparaat. De procesmanager vormt de verbindende en coördinerende schakel tussen de ketenpartners (kartrekker). Voorts heeft een brede startconferentie met medewerkers van alle ketenpartners geleid tot onderling begrip en afstemming: 'de neuzen dezelfde kant op krijgen'.

Heldere samenwerkingsstructuur

De gemeente – al dan niet in de persoon van de lokale bruggenbouwer – speelt ook een belangrijk rol in het creëren van een heldere samenwerkingsstructuur. Doel is immers om structurele en duurzame samenwerkingsverbanden binnen BOS tot stand te brengen.

De vier ketenpartners van Brede School Zuid-Berghuizen, te weten basisschool De Leemstee, voetbalclub FC Berghuizen, welzijnsinstelling Impuls en kindercentrum Columbus Junior, hebben zitting in een stuurgroep. Hun participatie is dus niet vrijblijvend en is ook vastgelegd in een intentieovereenkomst. Voorts heeft een brede startconferentie met medewerkers van alle ketenpartners geleid tot onderling begrip en afstemming: 'de neuzen dezelfde kant op krijgen'.

"Maak gebruik van de kwaliteiten uit de verschillende organisaties in BOS. Het jongerenwerk heeft verstand van jongeren, sportverenigingen hebben een goed sportaanbod, het onderwijs heeft nog een gymzaal vrij, en dan samen een programma opstellen."
(Marleen Tibbe en Arjan van der Velde, Sportraad Overijssel)

Cultuurverschillen

BOS-samenwerking wordt bemoeilijkt door cultuurverschillen tussen sportverenigingen enerzijds en onderwijs- en welzijnsorganisaties anderzijds. Dit hangt sterk samen met de mate van professionalisering en verschillen in 'werktijden': sport in de avond en in het weekend, onderwijs en welzijn overdag. Voor sportverenigingen is het lastig om overdag kader te vinden voor activiteiten, maar ook voor overleg.

Daarnaast zijn sportverenigingen doorgaans gericht op andersoortige activiteiten: training en competitie tegenover laagdrempeligere sportactiviteiten bij scholen en in de buurt.

Een goede locatie/sportvoorziening

Tenslotte blijkt de accommodatie van de sportvereniging of andere sportaanbieders een belangrijke succes- of faalfactor waar het gaat om BOS-participatie en de aanpak van achterstanden. Een ligging midden in de (achterstands)wijk en de aanwezigheid van goede sportvoorzieningen vergroten de kans op succesvolle deelname van sportaanbieders aanzienlijk. De gemeente speelt uiteraard een belangrijke rol in het scheppen van deze ruimtelijke randvoorwaarden en moet ervoor zorgen dat de zachte en harde kant van het gemeentelijke sportbeleid goed op elkaar zijn afgestemd.

"Berghuizen is een dorp in een stad. Er is sprake van een enorme betrokkenheid in de wijk. Onze club ligt midden in die wijk en heeft alleen daardoor al een belangrijke maatschappelijke functie." (Gerard Schurink, voormalig jeugdvoorzitter van FC Berghuizen, een voetbalclub uit Oldenzaal die participeert in de Brede School)

3.3 Professionele inzet en ondersteuning

Een laatste belangrijke succesfactor blijkt de inzet van professionals te zijn. Daarbij wordt in praktijk een keuze gemaakt tussen het rechtstreeks inschakelen van professionele sportaanbieders en het bieden van professionele ondersteuning aan sportverenigingen.

Inzet van professionele sportaanbieders

Veel BOS-projecten, waarin de 'S' degelijk is verzorgd, vallen terug op de inzet van sportbuurtwerk, freelance sportinstructeurs of commerciële aanbieders. Sportverenigingen spelen in deze projecten in het beste geval een aanvullende rol. Nadeel is dat jongeren door middel van deze projecten tijdelijk aan het sporten en bewegen worden gebracht. Op de langere termijn is het wel aan te bevelen jongeren toe te leiden naar de verenigingssport, omdat dit hun een blijvende structuur biedt.

"De verenigingssport is niet sterk vertegenwoordigd in het programma voor onze sportklassen. We gaan liever in zee met individuele trainers en instructeurs. Daarmee is het makkelijker afspraken te maken. Het enthousiasme bij sportclubs om mee te werken aan kennismakingslessen tijdens schooltijd is bovendien meestal niet al te groot. Alhoewel er natuurlijk altijd positieve uitzonderingen zijn."

(Peter Schel, projectleider van 'de sportklassen' van het Baudartius College te Zutphen).

Professionele ondersteuning van de sportvereniging: van binnenuit

Verenigingen beschikken vaak niet over de menskracht en deskundigheid om geheel op eigen kracht een volwaardige rol in BOS-projecten te spelen. Om die reden kan de inzet van een professionele verenigingsondersteuner of –manager vaak net het verschil maken. Hij of zij kan als aanjager fungeren in de club en een kwaliteitsslag in de vereniging tot stand brengen.

Verenigingsmanagement en verenigingsondersteuning worden in praktijk op verschillende manieren ingevuld, maar cruciaal is dat de ondersteuning niet 'op afstand' maar van binnenuit de vereniging plaatsvindt. Alleen op die manier kan structurele kwaliteitsverbetering van de verenigingsorganisatie plaatsvinden.

Op het gebied van verenigingsmanagement zijn goede voorbeelden te vinden in Nijmegen (basketbal en atletiek), Heerenveen (turnen), Amsterdam en Rotterdam (korfbal) en Utrecht (Kampong). Deze verenigingsmanagers zijn goed in staat gebleken de noodzakelijke samenwerking met partners uit sport, buurt, gemeente en onderwijs op te zoeken en te benutten.

Voorts is op verschillende plaatsen met succes ervaring opgedaan met het inzetten van sportbuurtwerkers als verenigingsondersteuners 'van binnenuit'. Bijvoorbeeld in Almelo, waar een sportbuurtwerker actief is in een voetbalvereniging met veel allochtonen. Zijn kennis en ervaring met de doelgroep achterstandsjongeren en zijn contacten in het veld komen op die manier ten goede aan de vereniging. Onder meer heeft dat ervoor gezorgd dat de betrokkenheid en de bereidheid onder de allochtone ouders bij deze vereniging nu veel groter is dan voorheen.

Gemeente Leiden stelde extra geld beschikbaar aan het welzijnswerk om nauw te gaan samenwerken met voetbalvereniging Rodenburg; een club met relatief veel (potentiële) 'probleemjongeren'. Jongeren- en buurtwerkers verlegden een deel van hun werk naar deze vereniging. Deze aanpak leverde voordelen op voor alle betrokkenen: het welzijnswerk kon deze jongeren zo beter, effectiever en in een positieve setting (sport) bereiken, terwijl Rodenburg dankbaar gebruik kon maken van de professionele ondersteuning en expertise.

4 Wat is nodig voor een sterke S in BOS? Wensen en behoeften

Welke inzet op lokaal, provinciaal dan wel landelijk niveau kan ervoor zorgen dat de sport (beter) in staat is een bijdrage te leveren aan BOS-samenwerking en de aanpak van achterstanden? Anders gezegd: wat hebben sportverenigingen en andere sportaanbieders nodig om op volwaardige wijze duurzaam mee te draaien binnen BOS?

Naast communicatie blijkt het vooral van belang participatie in BOS voor sportverenigingen en andere aanbieders aantrekkelijk te maken. Dat kan door het bieden van financiële, personele en fysiek-ruimtelijke ondersteuning. Aan elk van deze onderwerpen is in dit hoofdstuk een paragraaf gewijd.

Punt van aandacht

Alhoewel de respondenten zonder uitzondering van mening zijn dat sport een belangrijk aangrijpingspunt biedt om jongeren met achterstanden te bereiken, waarschuwen ze er tegelijkertijd voor dat de sport niet overvraagd moet worden. Sportaanbieders bieden jongeren een zinvolle vrijetijdsbesteding; dat is een maatschappelijk doel op zich. Wanneer de sport ondergeschikt wordt gemaakt aan maatschappelijke doelen buiten de sport verliest het juist haar intrinsieke kracht. Kortom: sportverenigingen en andere sportaanbieders moeten vooral doen waar ze goed in zijn, namelijk sportactiviteiten organiseren. Daarbij kunnen zij uiteraard wel hun blikveld verruimen door zich meer te richten op de buurt. Wanneer méér wordt beoogd dan alleen sport is samenwerking met andere organisaties geboden.

4.1 Communicatie en informatievoorziening

Het gaat er in de eerste plaats om verenigingen en andere sportaanbieders te informeren over en bewust te maken van hun mogelijke rol binnen BOS. Op wat voor manieren kunnen zij aanhaken? En vooral: waarom zouden zij dat doen; wat levert het hun op?

Mentaliteitsverandering

Meer BOS-participatie van de sport vraagt om een mentaliteitsverandering bij met name de sportverenigingen. Aan hen moet duidelijk worden gemaakt dat meer wijkgerichtheid ze niet alleen kansen biedt (goodwill, nieuwe leden, innovatie), maar op termijn zelfs noodzakelijk kan zijn. Voor het gros van de verenigingen is het immers van levensbelang dat ze de aansluiting met hun buurt weten te behouden (of te hervinden). Dat vraagt met name van sportverenigingen in de grote steden, waar de samenstelling van de wijk sterk verandert, om extra aandacht en inspanningen.

'Good practices' verspreiden

Brede communicatie moet de sportverenigingen het besef bijbrengen dat ze meer toekomst hebben als ze maatschappelijk gericht zijn en inspelen op de wijk. Daarin is het vooral belangrijk 'good practices' voor het voetlicht te brengen. Waarom kijken deze voorbeeldverenigingen verder dan hun eigen club en hoe hebben zij het aangepakt?

Rolverdeling

Het is met name aan de landelijke en provinciale organisaties om met steun van de rijksoverheid deze lokale voorbeelden op te sporen en te beschrijven, om deze vervolgens – voornamelijk via gemeenten – onder de aandacht te brengen van de lokale sportaanbieders.

Gemeenten spelen een cruciale rol in de fase van beleidsontwikkeling rond BOS. Zij moeten lokaal zicht krijgen op potentiële betrokkenheid en kwaliteit van verschillende mogelijke BOS-partners, de lokale BOS-beleidsdriehoek vormgeven (integreren van sectoraal beleid tot wijkgericht beleid) en regie voeren over een wijkgerichte invulling van de lokale BOS-uitvoeringsdriehoek. Het is daarom belangrijk om gemeenten met enige regelmaat voor te lichten over en te instrueren op het gebied van BOS; een taak die met name ligt op het terrein van de provinciale organisaties. Het gaat daarbij om het verspreiden en uitwisselen van (leer)ervaringen, succesfactoren, valkuilen enz.⁴

In dat kader dient ook het handboek 'De sportvereniging in de wijk' (NOC*NSF, 2004), dat achtergronden, voorbeelden, mogelijkheden, tips en aandachtspunten bevat omtrent versterking van de wijkgerichtheid van sportverenigingen, breder te worden geïmplementeerd. Daarnaast is geopperd om – in de lijn van dit handboek – een instrumentarium te ontwikkelen voor scholen hoe samen te werken met sportclubs in het kader van BOS.

Ook wordt aangegeven dat er vanuit de gemeenten wel wat meer expliciete aandacht en waardering mag zijn voor goede initiatieven van sportverenigingen. De verenigingssport is immers van onschatbare maatschappelijke waarde en moet dan ook worden gekoesterd.

4.2 Financiën

"Zowel de landelijke als lokale overheid dient zwaar in te zetten op sport in de wijk. De maatschappelijke meerwaarde ervan is groot, alleen moet dit nog beter zichtbaar worden gemaakt." (Ruud Dijkman, gemeente Amersfoort)

Sport is een relatief goedkoop middel om maatschappelijke doelen te bereiken. In zijn algemeenheid vraagt dat dus om aanzienlijke financiële ondersteuning van zowel de landelijke als lokale overheid.

Meer specifiek dienen sportaanbieders en met name sportverenigingen gestimuleerd te worden om een bijdrage te leveren aan maatschappelijke doelen. Een financiële prikkel kan daarbij helpen. De meest voor hand liggende partij die daarvoor moet zorgen, is de gemeente. In die zin verdient het subsidiebeleid van gemeente Enschede⁵, zoals eerder genoemd, navolging. Voorts is opgemerkt dat meer aandacht is geboden voor goede niet-reguliere sportinitiatieven en –projecten, die aansluiten op doelstellingen van overheidsbeleid. Gemeenten en sportbonden doen er goed aan dergelijke sportentrepreneurs op te sporen en te ondersteunen. Verenigingen kunnen hier veel van leren.

Noot 4 Zo heeft Sammy Monsels (Continental Sports) op basis van zijn ervaringen met BOS in Amsterdam Zuidoost een BOS-opleiding ontwikkeld met een model voor BOS-projecten in de Randstad en heeft Sportraad Overijssel een BOS-informatieavond georganiseerd voor gemeenten.

Noot 5 Subsidie mede op basis van het bereik van jongeren uit aandachtswijken.

4.3 Verenigingsmanagement en verenigingsondersteuning

"Als je de problemen de sportvereniging binnenhaalt moet je ook de bijbehorende deskundigheid binnenbrengen."

(Richard Makkinga, beleidsmedewerker BOS bij gemeente Utrecht)

Zonder ondersteuning blijft de bijdrage van verenigingen in BOS beperkt tot een incidentele. Een meer structurele bijdrage aan BOS wordt mogelijk wanneer verenigingen worden bijgestaan van buitenaf.

Ondersteuningsvormen

Daarvoor worden verschillende mogelijkheden genoemd: inzet van verenigingsmanagers, meer of een andersoortige inzet van bewegingsconsulenten en sportbuurtwerkers (meer werken vanuit de vereniging), meer samenwerken met sportopleidingen (ALO, CIOS, Sport en Bewegen, Sportklas), een gemeentelijke stichting die kader kan leveren aan verenigingen enz. Genoemd is ook een wijze van ondersteuning van verenigingen tussen verenigingsmanagement (= structureel) en verenigingsondersteuning (=tijdelijk/ ad hoc) in.

Daarnaast zijn verschillende respondenten van mening dat de sport meer gebruik dient te maken van de ondersteuning die beschikbaar is voor vrijwilligersorganisaties in het algemeen. In dat kader dient meer afstemming plaats te vinden tussen lokale sportloketten en vrijwilligerssteunpunten of vrijwilligerscentrales.

Meer zicht op de beschikbare ondersteuning

Hoe de ondersteuning ook wordt ingevuld, meer zicht op en betere afstemming van het aanbod aan verenigingsondersteuning is noodzakelijk. Voor sportverenigingen is het nu immers moeilijk een keuze te maken uit het enorme aanbod. Het verdient dan ook aanbeveling het totale veld van verenigingsondersteuning eens goed in kaart te brengen: welke organisaties bieden ondersteuning op welke terreinen, wat levert die ondersteuning op, wat zijn de kosten enz.? Zicht op dergelijke vragen maakt het mogelijk om te komen tot een landelijk gecoördineerd netwerk verenigingsondersteuning.

Ondersteuningsgebieden

Doel van de ondersteuning – in welke vorm dan ook – is dat de sportverenigingen sterk worden en blijven. Inhoudelijk kan de ondersteuning zich richten op diverse terreinen, zoals organisatie en (jeugd)beleid, jeugdgerichtheid, wijkgerichtheid, omgang met achterstandsjongeren, betrekken van ouders, integratie, of mogelijkheden voor een meer flexibel aanbod (bijv. andere vormen van lidmaatschap).

Deskundigheidsbevordering

Naast het inbrengen van deskundigheid door het inzetten van professionals dient ook het vrijwillig kader van sportverenigingen bijgeschoold te worden op een of meer van de hiervoor genoemde onderwerpen. Mogelijk kan het onderwijs hier een rol in spelen.⁶

Ook voor de (grotere) sportbonden is op het gebied van deskundigheidsbevordering een taak weggelegd; hun opleidingen en activiteiten dienen breder ingestoken te worden dan alleen op sporttechnisch gebied.

Noot 6 In dit kader is de 'vliegende BOS-leerkracht' genoemd: een vakdocent lichamelijke opvoeding, die wordt ingezet om verenigingskader bij te scholen op pedagogisch en methodisch-didactisch gebied.

Ook andere opleidingen op het gebied van sport en bewegen dienen waar nodig te worden gemoderniseerd en nadrukkelijk(er) in te steken op BOS en de rol van sportverenigingen daarin.

'Extra handjes' in de vereniging

Naast het inbrengen van meer deskundigheid hebben sportverenigingen vaak ook gewoon behoefte aan 'extra handen'. In dat kader is geopperd om werkzoekenden/langdurig werklozen met affiniteit voor sport en/of jongeren in contact te brengen met sportverenigingen. Zij zouden in dat geval in de gelegenheid moeten worden gesteld om bijvoorbeeld een aangepaste RSLA-cursus te volgen.

Een kaderpool

Het is niet altijd noodzakelijk en wenselijk om sportverenigingen als partner vanuit de S te betrekken in BOS. Soms biedt het voordelen om, voor de korte termijn, rechtstreeks professioneel sportkader in te schakelen. Dat geldt bijvoorbeeld voor scholen die overdag sportkennismakingsactiviteiten willen aanbieden aan hun leerlingen. Ten behoeve van dat soort doeleinden kan het zinvol zijn direct te investeren in en gebruik te maken van een pool van coaches, trainers en oud-topsporters; mensen met passie voor sport. Zij kunnen voor een aanbod zorgen dat aanspreekt. Scholen kunnen dan in overleg met leerlingen een aanbod naar keuze 'inhuren'.

4.4 Sportvoorzieningen

Sportverenigingen en andere sportaanbieders, die een bijdrage leveren aan BOS en het aanpakken van achterstanden, kunnen daarvoor beloond worden door hun financiële compensatie en professionele ondersteuning te bieden. Een andere mogelijkheid is het belonen van sportaanbieders met faciliteiten in de accommodatiesfeer.

Binnen- en buitensportverenigingen

Aan binnensportverenigingen kan in dat kader bijvoorbeeld voorrang worden gegeven bij het toewijzen van zaaluren en de keuze van zaaltijden. Voor buitensportverenigingen met een wijk- c.q. BOS-functie dient een goede sportvoorziening gecreëerd te worden. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om de inrichting van een multifunctioneel clubgebouw en de aanleg van kunstgrasvelden. Uiteraard kunnen en moeten ook afspraken met dergelijke verenigingen gemaakt worden over het (multifunctionele) gebruik van de nieuwe sportvoorzieningen, die ook bedoeld zijn voor andere BOS-partners zoals scholen en het sportbuurtwerk.

Verenigingsdependances en Cruiff Courts

Kortom, BOS heeft consequenties voor het gebruik van de accommodaties en vraagt om investeringen in sportvoorzieningen in achterstandswijken. Een mogelijkheid daarbij is het oprichten van verenigingsdependances in wijken met weinig voorzieningen. Een andere mogelijkheid is uitbreiding van de zogenaamde Cruiff Courts; in de organisaties van activiteiten op deze courts kunnen ook sportverenigingen een rol spelen.

Sportcentrum Nieuwe Stijl

Tenslotte biedt het bundelen van meerdere sportverenigingen in een groter sportcentrum (sportcentrum nieuwe stijl) veel voordelen:

- het biedt de sporters een sportaanbod op maat; voor de gemeente betekent het 'ondernemen' een verbetering van de exploitatie en voor de verenigingen ondersteuning van het (vrijwillig) kader;
- verschil in toegevoegde waarde ten opzichte van veel sportbedrijven: georganiseerde sport;
- niet alleen sportstimulering en accommodatiebeheer, maar SCNS wil traditionele huurder-verhuurder relatie met verenigingen doorbreken;
- SCNS kan inspelen op BOS, bijvoorbeeld via naschoolse opvang op de accommodatie, kinderopvang (gebeurt al), wijkgericht aanbod en het inzetten van jeugdserviceteams;
- paraplufunctie door SCNS; SCNS coördineert op sportpark- en wijkniveau.

5 Conclusies en advies

Centrale onderzoeksvraag

Welke beleidsstrategie is op landelijk niveau gewenst om op lokaal niveau het middel sport met succes in te zetten in de BOS-impuls en sportaanbieders een goede uitgangs- en uitvoeringspositie te geven voor BOS-samenwerking?

Inzetten op sport als middel

Vrijwel alle respondenten zijn het erover eens dat sport een maatschappelijke meerwaarde heeft die door BOS op lokaal niveau goed benut kan worden: *"Zowel de landelijke als lokale overheid dient zwaar in te zetten op sport in de wijk. De maatschappelijke meerwaarde ervan is groot, alleen moet dit nog beter zichtbaar worden gemaakt."*

Sport kan een belangrijke bijdrage leveren aan een aantrekkelijke leefomgeving, met name voor de jeugd. Daarbij komt dat sport een heel goed middel is om jongeren te bereiken. Dit blijkt uit:

- sportbuurtwerkers die jaar in jaar uit talloze kinderen en jongeren bereiken met een op maat toegesneden aanbod, zoals straatsporten, 'de sportbuurtclub', zaalvoetbaltoernooien etc.;
- sportverenigingen in achterstandswijken die met een kennismakingsaanbod de schoolgaande jeugd interesseren;
- jeugdwerk en migrantenorganisaties die actief inspelen op jongeren in de wijk;
- basisscholen en scholen in het voortgezet onderwijs die, al dan niet samen met partners uit de wijk, sport aanbieden in het kader van de Brede School of naschools aanbod.

De respondenten beschouwen sport als een aantrekkelijk alternatief om kinderen en jongeren normen en waarden bij te brengen. Het is een laagdrempelige manier om (spel)regels duidelijk te maken, zodat jongeren op microniveau daadwerkelijk zien hoe zij met elkaar moeten omgaan. Sport zien zij immers niet als iets dat zij verplicht moeten doen. Langs speelse weg leren zij luisteren, wordt discipline en samenwerking gestimuleerd, en merken jongeren hoe zij zich kunnen ontplooiën. Juist in achterstandswijken is de potentiële pedagogische waarde van sport enorm. Jongeren zien dit uitsluitend als 'iets positiefs', omdat sport gewoon leuk is om te doen. En voor de wijkbewoners heeft het ook effect: het gaat hanggedrag, eventueel ervaren overlast en onveiligheidsgevoel tegen.

Drie organisatiemodellen voor BOS-samenwerking

Grofweg kunnen wij drie organisatiemodellen onderscheiden die de BOS-samenwerking invullen:

- 1 in de wijk: accent in uitvoering ligt bij sportbuurtwerk;
- 2 professionals: accent in uitvoering ligt bij professionele sportinstructeurs (trainers en sportleiders met een ALO of CIOS-achtergrond) die in opdracht van gemeente of onderwijs een naschools aanbod doen;

- 3 sportclubs: accent in uitvoering ligt bij de vereniging c.q. het sporttechnisch kader van de sportclub dat activiteiten aanbiedt bij school, in de wijk of op de verenigingsaccommodatie.

Vanzelfsprekend zijn er mengvormen denkbaar.

Daarnaast is er nog een, overigens vrij dungezaaide, variant te constateren, namelijk die van de maatschappelijk bewogen sportentrepreneur die vanuit affiniteit met de doelgroep en een specifieke tak van sport zelf activiteiten ontplooit als een vorm van actief burgerschap. Dit veronderstelt sociaal ondernemerschap waarbij min of meer in een 'nulsituatie' wordt begonnen. In de loop van de tijd zoeken deze initiatiefnemers naar draagvlak en support bij zowel profit- als non profit-instellingen. Aangezien zij niet of nauwelijks kunnen terugvallen op een structurele basis van accommodatie en organisatie roeien zij veelal tegen de stroom op en wordt elk succesje aangegrepen om campagne te voeren. Vaak met succes. Gemeenten en sportbonden doen er goed aan dergelijke entrepreneurs op te sporen en te ondersteunen. Verenigingen kunnen hier veel van leren.

Elk van de hiervoor aangeduide modellen heeft voor- en nadelen.

Zo heeft het sportbuurtwerk het voordeel van professionaliteit, kennis van en ervaring met de doelgroep, continuïteit van het aanbod (maar niet van de ouder wordende doelgroep!) en kennis van de wijk en de daar gevestigde organisaties en sleutelfiguren. Nadeel is dat de doelgroep er blijft hangen, niet direct doorstroomt naar structurele sportaanbieders en na verloop van tijd weer afhaakt.

Professionals werken in opdracht, handelen vanuit hun eigen sportbekwaamheid en leveren veelal prima kwaliteit. Voordeel is bovendien dat zij flexibel inzetbaar zijn. Nadeel is dat zij geen intrinsieke missie vanuit een organisatie hebben en hun kennis van sportbeleid en maatschappelijke organisaties meestal beperkt is. Mede daardoor missen zij kansen tot samenwerking. Bovendien zijn ze voornamelijk aanbodgericht, hetgeen het resultaat is van de opdracht die zij hebben uit te voeren voor de gemeente of school.

Sportverenigingen hebben als voordeel dat zij letterlijk overal zitten en dat de variëteit van het aanbod enorm is; er is voor elk wat wils. Het sociale aspect is er belangrijk, net zoals het voor-en-door-principe, want het is een ledenvoor-ledenorganisatie. De keerzijde is dat veel verenigingen naar binnen gekeerd zijn, weinig vermogen hebben tot innovatie of aanpassing, en traditioneel zijn ingesteld. De kwaliteit is wisselend en soms onvoorspelbaar: "Onze trainer is helaas vertrokken, Ome Henk neemt het zo lang over." Veel clubs zijn er vooral voor 'ons soort mensen' en dat stralen zij ook uit. Samenwerking moet min of meer worden afgedwongen ("nou, als het echt niet anders kan, oké dan!").

Vooraf inzetten op sportverenigingen

De aanleiding tot dit onderzoek ligt vooral in het gegeven dat de S-kolom van BOS professioneel gezien de zwakste schakel vormt ten opzichte van het onderwijs en het welzijnswerk of de gemeente. Tot de S kunnen natuurlijk ook sportbuurtwerkers, professionele (freelance) sportinstructeurs, trainers van sportscholen en fitnesscentra en andere commerciële sportaanbieders worden gerekend. Dit zijn allemaal professionals waarvan je een redelijke mate van deskundigheid en vakbekwaamheid mag verwachten.

Scholen zoeken in het kader van de verlengde schooldag, Brede School en (ander) naschools aanbod veelal professionele sportaanbieders, aangezien zij van mening zijn dat onder verantwoordelijkheid van de school altijd gekozen moet worden voor pedagogische en didactische kwaliteit.

Sportverenigingen vormen samen het grootste segment sportaanbieders. Bovendien verzorgen zij een structureel aanbod: verenigingsleden blijven er – mits het de club lukt aan te blijven sluiten op hun wensen en behoeften – gedurende vele jaren lid. Voor blijvende sportbeoefening en een blijvend effect is dat belangrijk. De kwaliteit van het sporttechnisch kader van verenigingen is wisselend. Van een structurele BOS-partner zou je moeten kunnen verwachten dat er kwaliteit geleverd wordt, zeker vanuit het perspectief van het onderwijs.

Gezien het structurele aanbod en grote bereik van sportverenigingen ligt het voor de hand daarin fors te investeren, zowel wat betreft faciliteiten (accommodatie) als sporttechnisch kader en de kwaliteit daarvan. Sportbonden die in BOS willen participeren met hun verenigingen dienen daarin te investeren. Dit is geen verrassende opmerking, maar wel één die uiterst serieus genomen moet worden en waarvan de consequenties groot zijn. Wil de georganiseerde sport daadwerkelijk een grote inbreng hebben in BOS, dan dient het haar 'corebusiness' goed op orde te hebben. Daar is een professionaliseringslag voor nodig!

Wij merken hierbij op dat de inzet die wij zouden willen vragen van sportverenigingen niet voortvloeit uit het motief dat BOS zou moeten leiden tot versterking van de positie van verenigingen. Het is juist omgekeerd. Sportverenigingen bieden vanuit hun zelforganiserend vermogen, democratisch bestuur, particulier initiatief, gemeenschapsvormende waarde en wijdvertakte structuur (wijk, gemeente, regio, land) een uitstekende basis voor een duurzaam partnerschap in BOS. Daarmee biedt BOS een uitdagende kans voor sportverenigingen om de toekomst positief en planmatig tegemoet te treden. Het geeft ook aan dat de sport daarvoor wel uit haar maatschappelijke isolement stapt. Het credo dat de sport "haar eigen boontjes wel dopt" moet plaatsmaken voor de ambitie dat de sport een volwassen samenwerkingspartner kan zijn voor gemeente, welzijn en onderwijs. Dat is ons inziens geen uitverkoop van de sport, of 'maatschappelijk uitwonen van de sport', maar eerder een investering in de sport en daarmee in de maatschappij.

Het blijken niet alleen de grote sportverenigingen te zijn die meer bieden dan sport, maar juist ook kleinere clubs met een belangrijke wijkfunctie in een achterstandsbuurt. Het criterium moet dan ook niet zijn 'groot en sterk', maar de bereidheid en mogelijkheid om meer te bieden dan alleen sport. Initiatieven van sportbonden om hun verenigingen te categoriseren in de mate van 'BOS-rijpheid' zouden daarnaar kunnen verwijzen. Criteria kunnen dan bijvoorbeeld zijn:

- het bereik onder jongeren met een lage SES-score;
- de pedagogische/ didactische kwaliteit van het sporttechnisch kader;
- de mate en aard van samenwerking van de vereniging met andere BOS-partners;
- de kwaliteit en continuïteit van het jeugdsportbeleid van de vereniging.

Het kiezen voor de georganiseerde verenigingssport als belangrijkste S-partner in BOS komt wellicht enigszins paradoxaal over, gezien de kritische kanttekeningen die eerder gemaakt zijn over de broze structuur van verenigingen en het gebrek aan organisatorische capaciteit.

Wij gaan in dit advies nader op deze keuze in. Voor nu volstaan wij met de volgende opmerkingen:

- Overtuigend en gericht kiezen voor de georganiseerde sport betekent niet dat sportbuurtwerk of anders georganiseerde sport geen aandacht zouden moeten krijgen. Integendeel: die kunnen elkaar juist versterken, ook in BOS-projecten.
- De georganiseerde sport bestrijkt, nog steeds, veruit het grootste segment van sportaanbod in Nederland. En daar wil je natuurlijk gebruik van maken! Ondanks alle gesignaleerde knelpunten zit er ook kwaliteit, enthousiasme, kennis, ervaring, betrokkenheid van leden en gezelligheid bij verenigingen.
- Sportverenigingen bieden mogelijkheden tot een levenslange sportloopbaan met competitie, training, kennismaking op verschillende niveaus. De georganiseerde sport heeft een fijnmazige structuur, van landelijke bond tot dorpsclub, is overzichtelijk georganiseerd en is gericht op service, continuïteit en betrokkenheid.
- De gesignaleerde knelpunten in de georganiseerde sport kunnen met financiële investeringen in professionalisering, ondersteuning en accommodatie verholpen worden, waardoor de toekomst van de georganiseerde wordt verzekerd. Daarmee wordt de BOS-rijpheid van clubs ook vergroot. Dit is een keuze die gemaakt moet worden door zowel de overheid, als de georganiseerde sport en sporters zelf. Gemeenten, bonden en verenigingen zullen hierin moeten investeren, waardoor de kostprijs van sport evenredig aan de kwaliteit ervan verhoogd zal worden.

Ondersteuning bieden

Over het algemeen vinden sportverenigingen het lastig om, met wie dan ook, samen te werken. Het beeld dat sportclubs bezig zijn met vandaag en morgen, en heel misschien overmorgen, is net zo hardnekkig als juist. Voor veruit de meeste clubs staan 'de buurt' en 'het onderwijs' veraf van hun dagelijkse praktijk van training, competitie en bestuursvergadering. Mag je dan van sportverenigingen verwachten dat juist zij een rol spelen in het aanpakken van achterstanden onder de jeugd?

Op de keeper beschouwd doen veel sportverenigingen dat al zo lang zij bestaan, zowel preventief als ook curatief. Met BOS kunnen sportverenigingen en samenwerkingspartners eraan bijdragen dat het bereik wordt vergroot en het effect eveneens, door daar bewuster op in te zetten.

De keerzijde hiervan is dat als je meer verwacht van de georganiseerde sport in het kader van BOS, je daar dan ook expliciet voor moet kiezen en in investeren. Immers: het aanpakken van achterstanden vraagt om een professionele aanpak. Die moet je de vereniging inbrengen! Of, zoals iemand het formuleerde: *"Als je de problemen de sportvereniging binnenhaalt moet je ook de bijbehorende deskundigheid binnenbrengen."*

Dat kan langs meerdere wegen:

- Het aangaan van structurele samenwerking tussen sportbuurtwerkers en sportverenigingen in de wijk. Grofweg is de taakverdeling: sportbuurtwerk benadert en enthousiasmeert jongeren, biedt sportactiviteiten en stimuleert toeleiding naar verenigingen. Sportverenigingen zorgen voor integratie van deze jongeren in de organisatie, eerst nog samen met de sportbuurtwerker, daarna op eigen kracht. Sportbuurtwerker is liaison tussen jeugd en club. Een jongerenwerker met affiniteit met sport kan eveneens een dergelijke rol vervullen.

- Professionalisering van de vereniging door middel van een betaalde verenigingsmanager biedt mogelijkheden tot een kwaliteitsimpuls van BOS. Gebleken is dat verenigingsmanagement leidt tot een grotere mate van externe gerichtheid van sportverenigingen. De manager heeft immers tijd om meer externe contacten te leggen. Het netwerk van de verenigingsmanager kan ook worden aangewend voor een doelbewust BOS-beleid van de vereniging. Voordeel is dat dit dan ook een structurele basis heeft.
- Het aanbieden van verenigingsondersteuning geeft verenigingen wat meer armslag, kennis, kunde en tijd om gericht op BOS in te spelen. Hierbij kan gedacht worden aan zowel algemene als specifieke vormen van ondersteuning. Bij algemene verenigingsondersteuning kan gedacht worden aan dienstverlening bij administratie, toepassing van wet- en regelgeving, begeleiding bij beheer en onderhoud en dergelijke. Hierdoor sparen clubs capaciteit uit om het jeugdbeleid meer aandacht te geven. Specifieke verenigingsondersteuning is in deze context gericht op het verbeteren van de toegankelijkheid voor jongeren uit achterstandswijken en het aanbieden van activiteiten en faciliteiten voor juist deze jongeren.
- Het aanreiken van praktisch instrumentarium aan sportverenigingen, zoals: formats voor het expliciteren van de rol van sportverenigingen in BOS ten behoeve van een subsidieaanvraag, modules voor sportkennismakingslessen, stappenplannen voor het werken met verenigingsdependances in achterstandswijken, samenwerkingsverbanden met het sportbuurtwerk, participatie van de vereniging in lokaal beweegmanagement, betrekken van jongeren bij het jeugdbeleid van de vereniging, en samenwerking met migrantenverenigingen, de jeugdzorg, politie en justitie.

Aantrekkelijk maken

Meerdere keren hebben respondenten aangegeven dat het van belang is om sportverenigingen te belonen voor het wijkgericht werken en het openstellen van de organisatie. Je vraagt immers iets van deze vrijwilligersorganisaties wat door anderen betaald gedaan wordt. Beloning kan zijn:

- gratis dienstverlening aan actieve verenigingen door middel van bijvoorbeeld verenigingsmanagement of verenigingsondersteuning op allerlei gebied;
- het verstrekken van faciliteiten op accommodatiegebied;
- een gunst verlenen bij accommodatiehuur (bijv. voorrang bij gunstige tijden en toewijzing van zalen);
- het 'normaal' vergoeden van de BOS-uren van vakkundig sporttechnisch kader;
- extra financiële ondersteuning (subsidie) voor sportverenigingen die inzetten op maatschappelijke/gemeentelijke doelen;
- gunstige PR vanuit de gemeente voor actieve, jeugdgerichte en wijkgerichte verenigingen.

Intermezzo: Verenigingsondersteuning

Verenigingsondersteuning is, zoals eerder al is gebleken, een sleutelwoord van velen die wij gesproken hebben om de sportvereniging volwaardig partner te laten zijn in BOS. De huidige stand van zaken rond verenigingsondersteuning is evenwel ondoorzichtig.

Verenigingsondersteuning blijkt erg versnipperd: er zijn diverse organisaties waar verenigingen terecht kunnen voor ondersteuning, maar afstemming is er niet of nauwelijks. Provinciale sportraden, landelijke koepelorganisaties zoals NKS en NCS, sportbonden, lokale sportservicebureaus, gemeenten: zij bieden allemaal in mindere of meerdere mate verschillende vormen van ondersteuning aan. Het is sterk de vraag of verenigingen – toch al sterk intern gericht – het overzicht hebben om hieruit een goede keuze te maken, als zij het belang ervan al in zouden zien. Zo zijn er ondersteuners die zelf actief verenigingen opzoeken met een duidelijke missie. Er zijn ook ondersteuners die uitsluitend op afroep verenigingen bijstaan.

Je kunt hier twee opvattingen over hebben:

- Voor verenigingsondersteuning geldt het marktprincipe van vraag en aanbod met vrije concurrentie. Verenigingen zijn de vragers, de ondersteuners zijn de aanbieders, en die zullen elkaar, als de behoefte maar groot genoeg is, wel ergens weten te vinden volgens het marktmechanisme van prijs/ kwaliteit.
- De sportverenigingsmarkt is, in de huidige tijd, een kwetsbare infrastructuur die vooral gedijt in een geleide economie omdat zij tot wasdom is gekomen ten tijde van de opbouw van de verzorgingsstaat. Dit vereist een paternalistische houding van overheid en koepelorganisaties omdat sportverenigingen de onzekere toekomst niet overzien, zeker als je meer maatschappelijke verantwoordelijkheid van ze verwacht.

Indien we ervan uitgaan dat in beide opvattingen een kern van waarheid schuilt, dan verdient het aanbeveling het totale veld van verenigingsondersteuning eens goed in kaart te brengen: welke organisaties bieden ondersteuning op welke terreinen, wat levert die ondersteuning op, welke rol kan zij spelen in BOS en wat zijn de kosten? Zicht op dergelijke vragen maakt het mogelijk om vervolgens te komen tot een heldere afstemming van vraag en aanbod met specifieke aandacht voor de maatschappelijke rol van verenigingen in BOS. Een zelfde redenering geldt voor verenigingsmanagement. Het is vooralsnog onduidelijk wat dit op kan leveren voor BOS. Bij de evaluatie van de pilots die onder auspiciën van NOC*NSF plaatsvinden, zou daar nadrukkelijk bij moeten worden stilgestaan.

Uiteraard blijft overeind dat verenigingsondersteuning en professionalisering niet specifiek gericht moeten zijn op de BOS-impuls. Doel ervan blijft dat het verenigingen sterker moet maken. Daarmee creëer je gunstige randvoorwaarden voor BOS. De vereniging kan immers ook andere keuzes maken: bijvoorbeeld richten op jonge senioren.

Meer wijkgerichtheid en meer samenwerking met buurt en onderwijs kan dan een beleidsdoel worden voor verenigingen. Door meer verenigingsondersteuning en professionalisering komt een dergelijk beleidsdoel in elk geval eerder in beeld en is het ook (beter) realiseerbaar.

Accommodatie

In de BOS-impuls, en de informatie die daarover is verstrekt, gaat de aandacht vrijwel uitsluitend uit naar de organisatorische en beleidsmatige aanpak van sportparticipatie en maatschappelijke integratie van jongeren in achterstandswijken. Er is weinig oog voor de kwetsbare fysieke infrastructuur in achterstandswijken.

Meer aandacht verdienen ook de kansrijke organisatie-concepten om schaarse ruimte fysiek-organisatorisch zo goed mogelijk te benutten. Juist daar heeft de lokale overheid een grote verantwoordelijkheid met een voorwaardenscheppende taak. Wij willen het volgende kort onder de aandacht brengen:

- Sportpleintjes en –veldjes voor openbaar gebruik in achterstandswijken zijn uitermate belangrijk voor jongeren die de sportclub niet direct weten te vinden, als die er al zijn in die wijk. Deze veldjes dienen bij voorkeur multifunctioneel te zijn. Sportverenigingen zouden hier oog voor moeten hebben als kweekvijver voor hun jeugdafdeling.
- Het concept Sportcentrum Nieuwe Stijl (o.a. twee pilots in Amsterdam) is bij uitstek een fysiek-ruimtelijk en organisatorisch concept dat voor achterstandswijken soelaas biedt, omdat dit uitgaat van: flexibel aanbod, zapping, meerdere takken van sport, ongeorganiseerd en georganiseerd, buurtgebruik, versterking en samenwerking van verenigingen, participatie van scholen en buurtinstellingen, en jeugd- en marktgerichtheid. Ook hier geldt dat professionalisering van beheer en gebruik van het sportpark een randvoorwaarde is.

Methodieken

Methoden om BOS-samenwerking gericht op achterstandsbestrijding op te pakken zijn:

Met de club naar de buurt:

- sportkennismakingsactiviteiten op scholen in de buurt;
- sportactiviteiten (op pleintjes) in de buurt;
- een verenigingsdependance oprichten in een andere wijk.

Of met de buurt naar de club:

- laagdrempelige sportactiviteiten bij de club voor niet-leden;
- multifunctioneel gebruik van de verenigingsaccommodatie;
- andere vormen van lidmaatschap.

Daarnaast blijkt een aantal verenigingen inventief in het aanbieden van nevenactiviteiten, zoals huiswerkbegeleiding of maatschappelijke begeleiding. Vooral verenigingen in achterstandswijken beschouwen dit als hun eigen verantwoordelijkheid. Dergelijke initiatieven zijn bijvoorbeeld te vinden onder allochtone voetbalverenigingen of de wat grotere multiverenigingen die hun sportclub ook beschouwen als buurthuis en jongerenopvang.

Advies

De BOS-impuls is in eerste instantie gericht op projectontwikkeling door gemeenten door middel van subsidieaanvragen bij het ministerie van VWS. Onze bevindingen leiden ertoe te onderstrepen dat sportverenigingen – het grootste segment van structurele sportaanbieders in Nederland – een grote rol moeten spelen in de lokale BOS-aanpak. Het is aan gemeenten om daar beleidsmatig goede randvoorwaarden voor te scheppen. Hun BOS-aanvragen zouden dan daarop toegespitst moeten zijn.

Wij beseffen nadrukkelijk dat er alternatieven zijn, die wij hiervoor hebben aangestipt, en die langs eenvoudiger weg zijn af te leggen. De vraag is dan wel of de continuïteit en het maatschappelijk effect daarvan even groot zijn. Wij verwachten van niet.

Het betrekken, positioneren, faciliteren en ondersteunen van verenigingen in het kader van de BOS-impuls verdient alle aandacht.

Wij adviseren VWS in die lijn het volgende:

- het stevig onder de aandacht brengen van de BOS-impuls bij verenigingen en bonden, door middel van publicaties in vaktijdschriften, bondsmagazines, symposia en bijeenkomsten;
- het verspreiden van good practices en eenvoudig toepasbare methodieken en instrumenten, zowel onder gemeenten als onder bonden en verenigingen;
- het stimuleren en faciliteren van de weg die reeds is ingeslagen met verenigingsondersteuning en verenigingsmanagement. Het verdient aanbeveling om de organisatie, kwaliteit en opbrengst hiervan tegen het licht te houden, zodat de sportinfrastructuur hier optimaal gebruik van kan maken. Pas dan kunnen zowel verenigingsondersteuning als verenigingsmanagement een BOS-gerichte invulling krijgen;
- meer aandacht is gewenst voor de accommodatievraagstukken en het organisatieconcept voor multifunctioneel gebruik van schaarse voorzieningen in achterstandswijken. Ervaringen met sportcentra nieuwe stijl kunnen daar een bijdrage aan leveren;
- met name sportbonden zouden gestimuleerd kunnen worden om werk te maken van het BOS-beleid van hun verenigingen, bijvoorbeeld door hier in hun bondsopleidingen aandacht aan te besteden (à la de entertrainer-methodiek van NOC*NSF), zodat het inspelen op de doelgroepen wordt bevorderd. Daarnaast kunnen zij het eigen bondsbeleid toespitsen op een differentiatie, die zij aanbrengen onder verenigingen door middel van toepassing van criteria die de BOS-rijpheid van verenigingen bepalen;
- in de beoordeling van de BOS-aanvragen van gemeenten door VWS dient nadrukkelijk de betrokkenheid van en draagvlak onder sportverenigingen meegewogen te worden;
- in de monitoring en evaluatie van de BOS-impuls dienen de lessen, die geleerd kunnen worden uit de ervaringen van verenigingen met achterstandsgroepen, duidelijk naar voren te komen. De benadering hiervan zou zowel kwantitatief als kwalitatief van aard moeten zijn.

Bijlage 1 Overzicht respondenten

Organisatie	Respondent
ATV Ruiten Drie – Mountainbikeproject Almelo	Dhr. Ravers (penningmeester Ruiten Drie en Evert Draaijer (sportbuurtwerk Almelo)
Baudartius College Zutphen – 'De Sportklas'	Peter Schel (projectleider)
Coaches on Tour (NFWS)	Tom van het Hek, Theo van Loon, Wilma Kasbergen
Continental Sports	Sammy Monsels (initiator)
FC Berghuizen – Brede school Oldenzaal	Hennie Maartens, Gerard Schuring, Bennie Laarveld
Honkbalschool Amsterdam Zuidoost	Jan Lau
Gemeente Amersfoort	Arno Innemee en Ruud Dijkman
Gemeente Amsterdam - Stadsdeel Zuidoost	Jan Focke
Gemeente Delft	Rob van de Berg
Gemeente Utrecht	Richard Makkinga
Kanjers in de Sport (NCSU)	Wim van 't Westeinde
Kickboxproject Stadsdeel De Baarsjes	Jurriaan Otto (sportbuurtwerker)
NISB	Danny van Dijk
NOC*NSF	Mark Monsma (strategie en beleid)
NOC*NSF	Peet Mercus en Jolina Broesder (Prins)
Sportbuurtwerk Stadsdeel Westerpark (Amsterdam)	Frans Vlietman (coördinator)
Sportcentrum Nieuwe Stijl (Amsterdam)	Marcel Bouw (locatiemanager)
Sporting Maroc – project Meidenvoetbal	Claire Jansen (medewerker Sportcentrum Nieuwe Stijl Geuzenveld)
Sportraad Overijssel	Marleen Tibbe en Arjan van der Velde
SV Almere	Willem Miermans

Tevens bleken enkele interviews, die eind 2003/begin 2004 zijn gehouden ten behoeve van de ontwikkeling van het handboek *'De sportvereniging in de wijk'* (NOC*NSF, 2004) nuttige informatie te bevatten. De verslagen van deze gesprekken zijn derhalve ook gebruikt als input. Daarbij gaat het om:

Organisatie	Respondent	Insteek gesprek
Arnhem Falcons	Vincent Bezemer	American Football Vereniging met aanbod voor jeugd met justitieel verleden
CBM	Paul Verweel	Theoretische onderbouwing
De Gids, welzijnsstichting Den Haag	John v.d. Kruk	Jongerenwerker, Samenwerking vereniging en sportbuurtwerk t.b.v. aandachtsjeugd
Gemeente Amsterdam: verenigingsondersteuning / sportbuurtwerk	Chris Kaper	Sportaanbod voor aandachtsjeugd; ondersteuningsbehoeften van verenigingen
KNVB (Grote Stedenbeleid)	Anand Jagdewsing, Mark van Berkum	Verenigingsondersteuning
Krachten Bundelen	Milan Soomers, Robert Wolters	Verenigingsondersteuning, ondersteuningsbehoeften van verenigingen uit aandachtswijken

KVLO	Gert van Driel	Relatie met onderwijs
Mulier Instituut	Jo Lucassen	Historisch perspectief
NISB	Wim Florijn	De vitale sportvereniging
NISB	Carolien Daniëls	Relatie sportbuurtwerk
NIZW	Pieter Paul Bakker	Ervaringen in Verlengde school- dag/Brede School m.b.t. aan- dachtsgroepen
ROC Landstede	Jan Terwisscha	Opleiding randgroepjongerenwerk
'Roodenburg nog comple- ter'	Raymond Keur	Voetbalvereniging met duidelijke buurtfunctie (aandachtswijk)
Rotterdam Basketball	Eric Braals	Aanbod voor jeugd in de wijk
Sciandri / Topscore	Arnoud Peeters	Sportaanbod voor jeugd uit aan- dachtswijken
Sportloket VSU	Shams Raza	Interculturalisatie bij sportclubs
Van Egdome Consultancy / NOC*NSF	Hans van Egdome	Maatschappelijk verantwoord on- dernemen